

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZEOLOGIK TIZIMDAGI IDIOMALAR VA ULARNING NAZARIY ASOSLARI

Muhammadiyeva Shoxsanam Mansur qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti
universiteti 2-kurs doktoranti

IDIOMS IN THE PHRASEOLOGICAL SYSTEM IN THE UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES AND THEIR THEORETICAL FOUNDATIONS

Mukhammadieva Shokhsanam Mansur kizi

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named
after Alisher Navoi, 2nd year doctoral student

ИДИОМЫ ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ И ИХ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Мухаммадиева Шохсанам Мансур кизи

Ташкентский государственный университет узбекского языка
и литературы имени Алишера Навои, докторант 2 курса

[Shohsanammuhmadiyeva5
276@gmail.com](mailto:Shohsanammuhmadiyeva5276@gmail.com)

[https://orcid.org/0009-0003-
4408-2191](https://orcid.org/0009-0003-4408-2191)

Annotatsiya: Ushbu maqola idiomalar, ularning ijtimoiy psixologik xususiyatlari va madaniy kontekstdagi o‘rnini tahlil qiladi. Idiomalar muloqot normalari, qoidalari va an‘analari orqali til-madaniyat hamjamiyatlarining xulq-atvorini aks ettiradi. Ingliz tilida idiomalarni o‘rganish muhim ahamiyatga ega, chunki ular so‘zlarning asl ma‘nosini yo‘qotadi va boshqa madaniyatlarda ham o‘zaro ta‘sir etadi. Maqolada idiomalar, frazeologiya, semantik yangilanish va ularning tarjimasini kabi mavzular tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: idiomalar, frazeologiya, semantik yangilanish, muloqot, madaniy kontekst, tarjima, ijtimoiy psixologiya va til-madaniyat hamjamiyati.

Annotation: This article analyzes idioms, their socio-psychological characteristics and their place in the cultural context. Idioms reflect the behavior of language-cultural communities through communication norms, rules and traditions. Learning idioms in English is important because they lose the original meaning of words and interact in other cultures. The article analyzes such topics as idioms, phraseology, semantic renewal and their translation.

Keywords: idioms, phraseology, semantic updating, communication, cultural context, translation, social psychology and language-cultural community.

Аннотация: В статье анализируются идиомы, их социально-психологические характеристики и их место в культурном контексте. Идиомы отражают поведение языково-культурных общностей через нормы, правила и традиции. Изучение идиом в английском языке важно, поскольку они теряют исходное значение слов и взаимодействуют в других культурах. В статье анализируются такие темы, как идиомы, фразеология, семантическое обновление и их перевод.

Ключевые слова: фразеологизмы, фразеология, семантическое обновление, коммуникация, культурный контекст, перевод, социальная психология и язычно-культурная общность.

Kirish. Idiomalar, xulq-atvorning ijtimoiy psixologik xususiyatlarini aks ettiruvchi ijtimoiy va madaniy hodisalar sifatida, til-madaniyat hamjamiyatlarining kommunikativ xatti-harakatlarida muhim o‘rin egallaydi. Ular tilning faqat grammatikasini yoki lug‘atini bilish orqali yaratilmaydi; aksincha, idiomalar kelib chiqishi, tarixiy konteksti va ijtimoiy normalar bilan bog‘liqdir. Ingliz tilining o‘ziga xos jihatlarini o‘rganish va ularni ifodalashda, zamonaviy kommunikatsiyalar davomida idiomalar ahamiyatli rol o‘ynaydi. Idiomalar, frazeologiya va ularning lingvistik jihatlarini o‘rganish, ko‘plab olimlar tomonidan tahlil qilingan. N.Xomskiy, B.Freyzer, va boshqa tilshunoslar idiomalarni semantik, sintaktik va pragmatik jihatlarini orqali o‘rganishga qaratilgan ishlar bilan shug‘ullanishadi. Bu tadqiqotlar idiomalar va frazeologik birikmalarni tahlil qilish orqali, tez-tez ularning jamiyat va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Natijalar. Idiomalar o‘zlarida juda ko‘p ma’nolarni jamlaydi, va ular ko‘pincha nutqda o‘z ifodasini yo‘qotadi. Misol uchun, “Between you and me and the bed-post” iborasi, so‘zma-so‘z ma’nosida ahamiyatsizdek ko‘rinsa-da, idiomatik jihatdan maxfiylikni anglatadi. Bu misol, idiomalar orqali til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlik haqida ko‘proq tushuncha beradi. Shuningdek, semantik yangilanish va ko‘chma ma’nolar, idiomalar va ularning semantikasida muhim o‘rin tutadi. U.Cheyf va boshqalar tomonidan yuborilgan so‘zma-so‘z va ko‘chma ma’nolar o‘rtasidagi farq, idiomalar murakkab sistema sifatida tahlil qilinishini ko‘rsatadi. Turli kontekstlarda va vaziyatlarda qo‘llaniladigan idiomalar, eng oddiy suhbatlardan tortib, formal biznes muloqotlariga qadar keng qo‘llaniladi. Ular yozma va og‘zaki tilni yanada jonlantirish uchun muhim asboblardir, bu esa madaniy me’yorlarni va kommunikativ maqsadlarni aks ettirishda yordam beradi.

Fill T. qoidalariga ko‘ra, idiomalar “so‘zlovchi tilning grammatikasini va lug‘atini bilish bilangina ishlab chiqa olmaydi”. J.Saidning fikriga ko‘ra, idiomalar "bir-biriga bog‘langan so‘zlar toshga aylanadi va vaqt o‘tishi bilan mustahkamlanadi". Idiomalarning kompozitsiyasiz sifatida belgilanishining sababi ham shu.

Idiomalar bilan shug‘ullanadigan fanga frazeologiya deyiladi. Frazeologiya atamasi fransuzcha "phraseologie" yoki yunoncha "phrasis" - "ifoda" va logos - "o‘rganish" so‘zlaridan kelib chiqqan. Ko‘pgina olimlar leksikaning ushbu bo‘limiga idiomalar deb ta’rif beradilar.

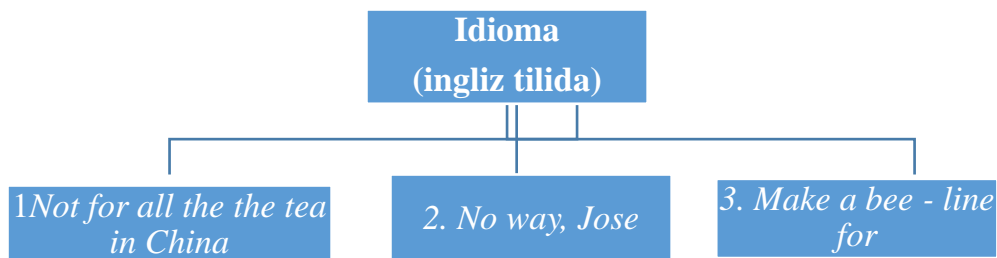
Frazeologiyaning lingvistik fan sifatidagi asosiy tamoyillari N.Xomskiy, B.Freyzer, V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, Ginzburg R.S. va boshqa tilshunoslar tomonidan o‘rganilmoqda. Zamonaviy chet el filologiyasi asosida idiomalar, ularning sintaktik xususiyatlari va madaniy kontekstini korpus asosida o‘rganishga qaratilgan.

Idiomalarning eng muhim belgilaridan biri bu "ma’nolar ko‘chishi" yoki "semantik yangilanish" hodisasidir, yani idiomatik birliklar komponentlari dastlabki, an’anaviy ma’nolarining ko‘chma ma’no anglatishi, ularning semantik yangilanishidir. Idioma tushunchasiga berilgan bunday ta’riflar juda ko‘pchilik yetuk tilshunos-frazeologlar, jumladan, A.V.Kunin, I.I.Chernisheva, A.G.Nazaryan, U Vaynrayx, Ch.Xokket kabilar tomonidan ham qo‘llab-quvvatlangan. Bu fikrga idiomatizatsiya jarayonini semantik jihatdan kuzatgan ingliz tilshunosi U.Cheyf ham juda yaqin turadi. Uning fikricha, idiomatik birliklarda ularning so‘zma-so‘z manolari va ko‘chma ma’nolari o‘zaro farq qilishi lozim.

Muhokama. Idiomalar ma’nolarining o‘zaro munosabatlarini sinchiklab kuzatgan U.Vaynrayx idiomatik birliklarda murakkab sistema mavjudligini e’tirof etadi. U idiomalarning muhim mezon sifatida semantik motivlashmaganlik prinsipidan kelib chiqadi, hamda idiomatik birikmalarning komponent taxlilini o‘tkazadi. U.Vaynrayx, dastavval, idiomalar komponentlari anglatayotgan ma’nolarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlab, ma’nolar o‘shishini va natijani barcha komponentlarning semalari kombinatsiyasidir", degan fikrga keladi. Boshqa bir olimning fikriga ko‘ra, idioma - bu har bir so‘zning denotatsiyasidan ma’nosi aniq bo‘lmagan va umumiy tushuniladigan so‘zlarning turg‘un guruhi, idiomalar so‘zlar yoki iboralar to‘plamidan yasalgan. Idiomalar madaniy hodisaning bir turidir. Demak, ular alohida shaxslarning natijasi emas, balki siyosat, savdo-sotiq, hunarmandchilik, din va san’at va hokazolar ta’sirida bo‘lgan sivilizatsiyadagi

jamoaviy ziyolilarning natijasidir. Ingliz idiomalariga ingliz madaniyati ta'sir ko'rsatadi, ular ijtimoiy faoliyatga qaratilgan. Quyidagi jadvalda

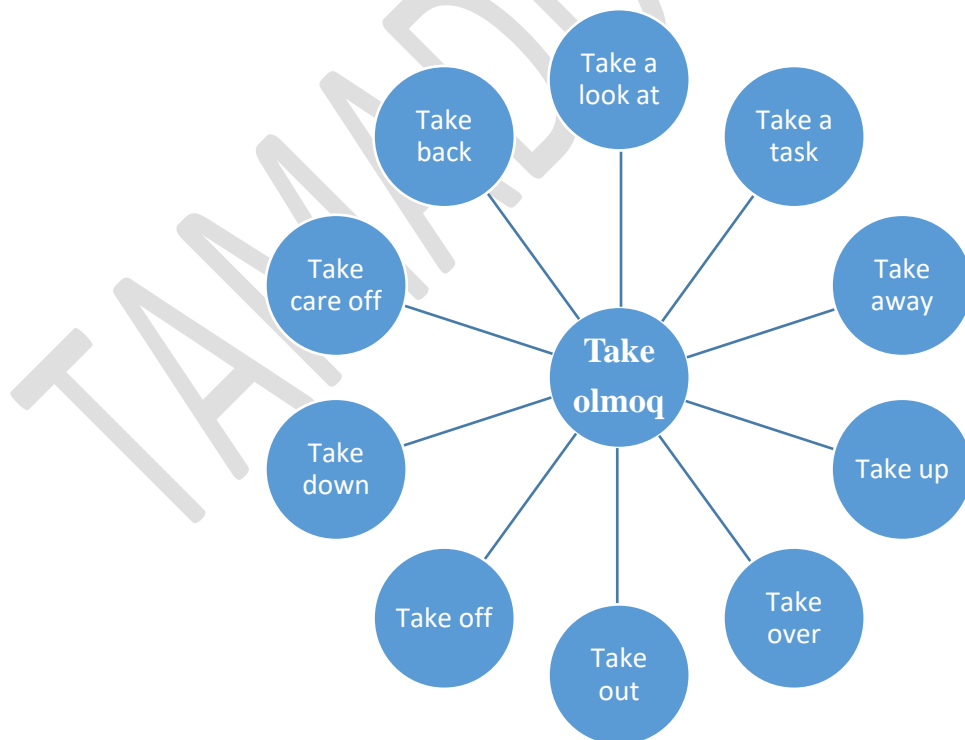
idiomaga oid turli fikrlar va grammatik qoidalar o'rtasidagi tafovut yaqqol namoyon qilingan:

So'zma-so'z tarjima	Idiomatik tarjima
1. Hech bir narsaga – hatto Xitoyning choyiga ham	Hech bir narsaga sotilmaydigan, hech bir narsaga almashtirilmaydigan
2. Yo'q yo'q, Hosse!	Hech qachon!
3. Asalari uchadigan yo'lni shakllantirish	To'g'ri yo'ldan ketish

Idiomalar tarixiy hodisa bo'lishi bilan birga, ularning shakllanishi til voqeligi taraqqiyoti qonuniyatlariga bo'ysunadi, shu bois ular hanuz shakllanish

jarayonidadir. Masalan, "take" – olmoq fe'li bilan turli qat'iy so'z birliklari yasalganini quyidagi diagrammada ko'rishingiz mumkin:

Idiomaga doir olimlar tomonidan qayd etilgan ta'riflar o'rganib chiqqan holda, biz unga doir

klassifikatsiya quyidagi xususiyatlar bilan boyitilganligini ko'rdik:

Bundan tashqari, turli janrdagi matnlarni tahlil qilish bizga idiomalarning xarakterli xususiyatlarini aniqlash uchun asos bo'lishi mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytish mumkinki, idiomalar nafaqat tilning bir qismi, balki umuminsoniy muloqotning o'ziga xos va ajralmas qismidir. Ular til va madaniyatni bir-biriga bog'lab turadigan ko'prikdir va har bir jamiyatning o'ziga xosligini ifodalaydi. Ingliz idiomalarini o'rganish va ularni to'g'ri tushunish, bu tilni samarali ravishda o'rganish uchun zarurdir, chunki idiomalar tilning yanada rang-barang va o'ziga xos tomonlarini ochib beradi. Kelgusida, o'zbek va ingliz tilidagi idiomalarni o'zaro taqqoslashingiz va ularning semantik o'zgarishlarining dunyoqarashimizga qanday ta'sir qilishini o'rganishingiz mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Fill, T. (2006). *The Nature of Idioms: A Comprehensive Study of Idiomatic Expressions in Language*. New York: Language Press.

2. Said, J. (2001). *Aspects of Idiomaticity in English: A Linguistic Perspective*. London: Linguistic Society Publishing.

3. Kunin, A.V. (2002). *Idiomatics: Understanding Language Through Idioms*. Moscow: Russian linguistic research.

4. Vaynraych, U. (2010). *Semantic Relationship and Structure of Idioms*. *Journal of Linguistic Studies*, 12(2), 45-64.

5. Vinogradov, V.V. (1970). *On the Study of Phraseology*. Moscow: Academy of Sciences Press.

6. Ginzburg, R.S. (2005). *Cultural Context and Idiomatic Expressions*. *International Journal of Linguistics*, 14(1), 25-34.

7. Cheyf, U. (2015). *The Dynamics of Idiomaticity in Modern English*. *Journal of Language and Society*, 20(4), 67-80.

